

Poduzetništvo svijeta u 2024. god.

NAJPODUZETNIJI MLADI PODUZETNICI EUROPE I NAJNEPODUZETNIJI POLITIČARI SVIJETA

Globalni osmotritelj poduzetništva (engl. Global Entrepreneurship Monitor (GEM)) objavljuje svake godine u februaru izvještaj o stanju poduzetništva svijeta. Priprema izvještaja iziskuje napor, vrijeme i stručnost nekoliko stotina osoba s raznih strana svijeta, uključujući eksperte i istraživače s najprestižnijih obrazovnih i istraživačkih institucija svijeta, posvećene sponzore (uglavnom državne ali i internacionalne kao i one iz privatnog sektora) te visoko kvalitetne eksperte iz zemalja širom svijeta.

GEM to čini već 25 godina. Tijekom tih 25 godina istraživanje je ukupno obuhvatilo 120 zemalja. Tim upornim i sustavnim radom razvijena je najopsežnija baza poduzetništva svijeta, koja omogućava poređenja i sagledavanja trendova i u najsitnijim detaljima. Zainteresirani time dobijaju širok i dubok uvid u poduzetništvo svijeta.

Zadnji izvještaj se odnosi na 2024/25. godinu, i u njemu je, nakon prekida od 11 godina, ponovo zastupljena Bosna i Hercegovina, zahvaljujući nevladinoj organizaciji LINK iz Mostara, koja je financirala istraživanje i uključivanje BiH, dok primjerice GEM Hrvatske financira Vlada Hrvatske.

Izvještaj se temelji na dvije ankete: odraslog stanovništva i eksperata zemlje. U svakoj zemlji koja sudjeluje u istraživanju anketira se minimalno 2,000 odraslih osoba, osoba starih 18-65 godina, kojima se postavljaju identična pitanja o socijalnim temeljima poduzetništva. U anketi za 2024. god. postavljena su i s dopunska, tematska pitanja – kako se prakticira svake godine - a 2024. god. tema je bila digitalni marketing i umjetna inteligencija. Onima među tih 2,000 koji su se izjasnili poduzetnicima postavljena su specifična pitanja vezana za motivaciju, aktivnosti i strategiju njihova djelovanja.

Druga anketa, anketa eksperata, sprovodi se sa svrhom upotpunjavanja sagledavanja poduzetništva. Onima koji najbolje poznaju prilike u kojima poduzetnici djeluju, tj. nacionalnim ekspertima, postavljaju se pitanja vezana za ambijent u kojem poduzetnici djeluju. Minimalno 36 eksperata ocjenjuje 13 uvjeta djelovanja poduzetnika, čije se ocjene sažimaju u jednu, jedinstvenu, internacionalno uporedivu ocjenu uvjeta poduzetništva.

Poduzetništvo u 2024. god.

U istraživanju stanovništva za 2024. god. sudjelovao je 51 nacionalni tim iz svih dijelova svijeta. Anketirano je više od 150,000 odraslih osoba, čime se brojka ukupno anketiranih za proteklih 25 godina popela na skoro četiri miliona. Kolektivno, ove zemlje čine 63% svjetskog stanovništva i više nego 77% globalnog dohotka, pa se rezultati GEMa mogu smatrati reprezentnim stanjem poduzetništva svijeta.

Što se tiče ankete nacionalnih eksperata, u njoj je u istraživanju za 2024. god. sudjelovalo 56 zemalja. Eksperti su davali ocjenu stanja ambijenta za prakticiranje poduzetništva. I njima su, kao i svake godine, postavljena dopunska pitanja vezana za specifičnu temu, a u 2024. god. to su bila

pitanja vezana za pristup poduzetnica poduzetničkim resursima, prioritetima održivosti novih i učvršćenih biznisa te o svjesnosti potrebe razvoja i primjene umjetne inteligencije među poduzetnicima i vlasnicima-operatorima biznisa.

Prema istraživanjima GEMa, utemeljenih na anketi odraslog stanovništva, *šest je ključnih nalaza glede stanja poduzetništva svijeta u 2024. god: 1. porast straha od neuspjeha (iako su se uvjeti za otpočinjanje biznisa poboljšali), 2. poduzetnice nemaju isti pristup poduzetničkim resursima kao poduzetnici, 3. stvaranje radnih mjesta i inoviranje odražavaju stupanj razvijenosti zemlje, 4. poduzetništvo je povezano s održivošću, 5. velika je razlika među zemljama glede poimanja značaja umjetne inteligencije i 6. u velikom je broju zemalja ambijent nepodesan za poduzetništvo.*

Sve veći broj odraslog stanovništva diljem svijeta smatra da je sve lakše otpočeti biznis. No, istodobno raste, po još većoj stopi, i strah od neuspjeha, što u izvjesnoj mjeri odvrća od otpočinjanja poduzetništva. Stoga je nužno razvijati sustavnu podršku poduzetništvu, koja uključuje: financijsku podršku, pristupačnu obuku, mentorske programe i pojednostavljivanje propisa. Podršku treba posebice usmjeriti prema poduzetnicama, koje u polovici zemalja svijeta nemaju jednak pristup poduzetničkim resursima kao muškarci-poduzetnici.

U velikom broju ekonomija poduzetnici ne planiraju zapošljavati nikoga osim sebe. Stoga je nužno transformirati poduzetničku aktivnost tj. od nje napraviti snažniji motor za stvaranje radnih mjesta. To je od iznimne važnosti za postizanje održivog ekonomskog rasta.

U 78% ekonomija svijeta većina ranih poduzetnika daje prednost društvenoj i okolišnoj održivosti u odnosu na profit. U zemljama sa srednjim i visokim dohotkom poduzetnice su one koje predvode ovu promjenu.

Kad se postavi pitanje važnosti umjetne inteligencije u naredne tri godine, postoji značajno pomanjkanje svijesti o tome kod novih biznisa. Velik je broj onih koji na to pitanje odgovaraju s „ne znam“. Tek malo više od četvrtine novih biznisa smatra da postoji važnost umjetne inteligencije za njihov biznis u naredne tri godine dok ih tako drži malo manje od četvrtine uhodanih biznisa.

Sve veći broj novih i uhodanih biznisa koristi digitalne tehnologije, među kojima se poseban naglasak stavlja na društvene mreže u odnosu na mrežne stranice i email.

Važnost optimalnog broja novih poduzetnika

Ključna mjera poduzetničke aktivnosti prema GEMu je udio odraslih osoba (starih 18-64 godine) aktivno uključenih u otpočinjanje poduzetničke aktivnosti tj. broj novih poduzetnika. Na to se nadovezuje odnos broja novih poduzetnika (djeluju kraće od 3.5 godine) i broja učvršćenih poduzetnika (djeluju dulje od 3.5 godine).

Broj učvršćenih poduzetnika je iznimno važan jer pokazuje stupanj stabilnosti ekonomije. On objašnjava većinu radnih mjesta ekonomije. Odnos novih i učvršćenih biznisa zaslužuje posebnu pažnju. Vrlo je malo ekonomija u kojima je broj učvršćenih poduzetnika veći od broja novih poduzetnika i to su uglavnom europske ekonomije (Poljska, Grčka, Mađarska, Austrija i Slovenija). Nadalje, sve su to zemlje, uz izuzetak Poljske, iz skupine bh. zemalja komparatora

(male europske zemlje). To kazuje da priliv novih poduzetnika nije u stanju zamijeniti postojeći skup učvršćenih poduzetnika.

Kao što nije dobro – kako smatra GEM - kad je odnos novih i učvršćenih poduzetnika manji od jedan, nije dobro ni da je taj odnos veći od četiri. U tom se slučaju radi – kako smatra GEM - o neodmjerenom optimizmu, kakav se susreće u nekoliko zemalja svijeta (Jordan, Maroko, Meksiko, Portoriko i Venecuela). Ako se takav odnos ispoljava dovoljno dugo, većina novih poduzetnika najvjerovatnije neće doživjeti postati učvršćenim poduzetnicima.

Važnost inovativnosti novih poduzetnika

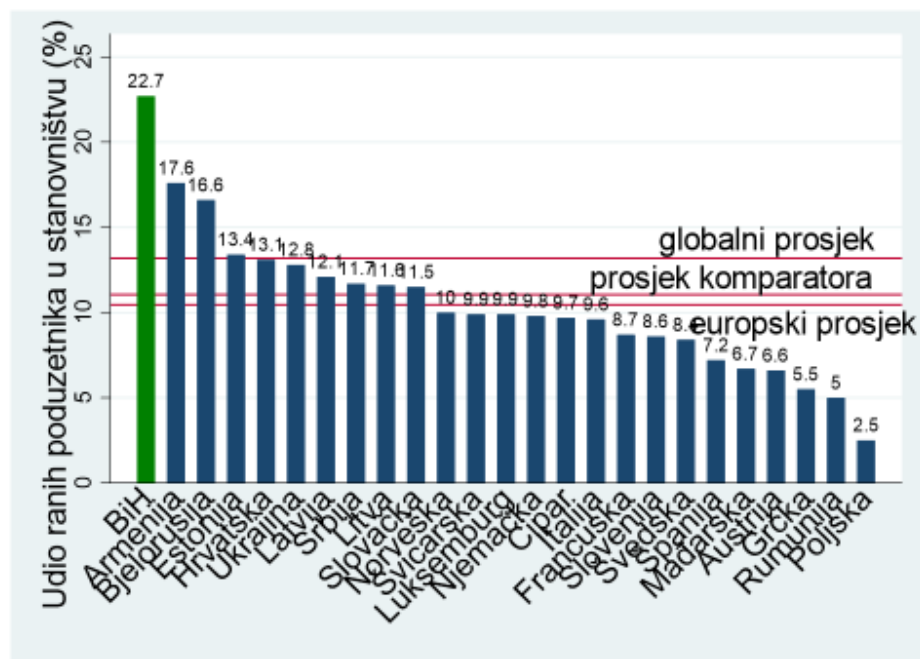
Inovativnost novih poduzetnika je od iznimne važnosti. Inovativne ideje i tehnologije se pretvaraju u nove proizvode i usluge, proširuju izbor potrošaču i stvaraju nova tržišta. GEM je pitao nove poduzetnika jesu li njihovi proizvod novi regiji, zemlji u kojoj djeluju (pa se radi o inovacijama) ili su novi svijetu (pa se radi o invencijama). Novi poduzetnici su u znatnoj mjeri inovativni i vrlo rijetko inventivni.

Inoviranje je rašireno diljem svijeta. Više od 30% novih poduzetnika otpočinje poslovanje s proizvodom/uslugom koji su novi barem regiji. Otpočinjati novo poslovanje s globalno novim proizvodom zaista je rijetkost. No, ta kombinacija novi poduzetnik-globalno novi proizvod osigurava visok i održiv profit.

Među zemljama komparatorima najinventivniji novi poduzetnici su oni norveški (12.3%), najneinventivniji srbijanski (0.4%) dok je prosjek bh. grupe komparatora 5.1%. Ova bh. grupa komparatora prednjači i ispred novih poduzetnika najrazvijenijih zemalja svijeta. Izuzetak je Tajvan, čiji su novi poduzetnici uvjerljivo najinventivniji na svijetu.

Ima li nas tu?

BiH je uvjerljivo najpoduzetnija od svih zemalja komparatora tj. 16 malih europskih ekonomija. Od ukupnog broja odraslih stanovnika BiH 22.7% su novi poduzetnici. Odrasli bh. građani nisu samo najpoduzetniji među malim europskim zemljama nego su najpoduzetniji i u odnosu na građane svih europskih zemalja (vidi sliku).

Sa stanovišta politike, treba posebno ukazati na transformaciju novih u učvršćene biznise. Taj odnos kod BiH iznosi 3.8. To znači da tek svaki četvrti novi poduzetnik postaje učvršćen poduzetnik. Prosjek za zemlje komparatore je 70.2%, što znači da kod komparatora od deset novih poduzetnika sedam postaje onim učvršćenim. Po odnosu novih i učvršćenih poduzetnika, BiH je najlošija među zemljama komparatorima.

Nadalje, BiH značajno zaostaje za zemljama po broju novih poduzetnika koji otpočinju poslovanje s globalno novim proizvodima. Na razni je 43% prosjeka zemalja komparatora tj. više no dvostruko slabija od njih.

Političari u 2024. god

GEM je utvrdio 13 uvjeta poduzetništva sa stanovišta je li unapređuju (ili ometaju) stvaranje novih poduzetnika. Uvjeti su: 1. financiranje poduzetnika (ima li dovoljno sredstava za početnike?), 2. lakoća pristupa financiranju poduzetnika (može li se tim sredstvima lako pristupiti?), 3. javne politike: podrška i relevantnost (promoviraju li i podržavaju li nove poduzetnike?), 4. javne politike: porezi i birokracija (jesu li novi poduzetnici fiskalno i administriranjem opterećeni?), 5. poduzetnički programi (jesu li dostupni kvalitetni programi podrške?), 6. poduzetničko obrazovanje u školama (uvode li škole poduzetničke ideje?), 7. poduzetničko obrazovanje poslije škole (nude li fakulteti predmete o pokretanju biznisa?), 8. pretvorba istraživanja i razvoja (rezultira li istraživanje novim poduzetnicima?), 9. komercijalna i profesionalna infrastruktura (je li dostatna i pristupačna?), 10. lakoća ulaska - dinamika tržišta (jesu li tržišta slobodna, otvorena i rastuća?), 11. lakoća ulaska: opterećenje i regulacija (ohrabruju li ili ograničavaju ulazak?), 12. fizička infrastruktura (je li je dostatna i pristupačna?) i 13. društvene i kulturne norme (ohrabruju li i slave poduzetništvo ili ne).

Ovih 13 uvjeta poduzetništva GEM je 2018. god. sažeo u jedan pokazatelj: *nacionalni indeks poduzetničkih uvjeta (NIPU)*. Ocjenjuje se prosječno stanje 13 uvjeta poduzetništva preko 11-bodovne Linkertove skale (pet loših i pet dobrih stanja s peticom u sredini kao razdjelnicom loših i dobrih stanja).

Najveći NIPU tj. najbolje poslovno okruženje na svijetu za nastanak novih poduzetnika imaju UAE (skor 7.1), a najgore poslovno okruženje na svijetu za nastanak novih poduzetnika ima BiH (skor 3.4). Ostale ekonomije imaju NIPU unutar raspona 3.4-7.1. Od bh. zemalja komparatora zadovoljavajući NIPU, tj. $NIPU \geq 5$, imaju svega tri zemlje: Švicarska, Estonija i Latvija.

Ako može tješiti, nijedna balkanska ekonomija nema $NIPU \geq 5$. Balkan je loše mjesto za nove poduzetnike, a najlošija od balkanskih zemalja (i svih drugih) je BiH. Šta suštinski znači da BiH ima najviše novih poduzetnika u Europi, kad im političari sasijeku krila tj. kad im ne daju da postati razvijenim poduzetnicima, onima koji stvaraju produktivna radna mjesta, čine stup srednje klase i osiguravaju stabilnost ekonomije i društva?

GEM za BiH, kao i za ostale zemlje, daje mapu puta politika tj. navodi kako se uvjeti poduzetništva mogu popraviti. Ističe da je u slučaju BiH država odgovorna za najmanje pet od 13 uvjeta poduzetništva i da stoga on mora predvoditi u popravljaju stanja. Pri tome onafokus treba staviti na popravljanje političkog ambijenta, poduzetničko obrazovanje i poduzetničke programe.